

MEȘTERII CONSTRUCTORI DIN TRANSILVANIA – SECOLELE XIII - XVI –

Ionuț Codrea

Evoluția creației artistice în evul mediu, din punct de vedere istoric, a fost determinată, în general, de conlucrarea a doi factori: cel care comandă și face posibilă nașterea creației, cel care execută, și ca rezultat al acestor două activități anterioare se naște opera.

În perioada evului mediu timpuriu artistul este un meșter anonim, iar constituirea societății pe baza ierarhizării sociale, îl scoate în față pe cel care comandă, care se află pe o treaptă mai înaltă a ierarhiei sociale, față de executant. În secolul al XIII-lea începe încet o nouă dezvoltare, care nu schimbă încă mersul prezentat al lucrurilor, dar pregătește schimbarea. Cu timpul, pretențiile privind construcțiile feudale cresc și odată cu aceasta și prestigiul meșterului. Lângă cel ce comandă, se ridică încet un partener egal, executantul, posedând cunoștințe speciale¹.

Istoriografia românească de până acum nu a fost prea generoasă în abordarea acestui subiect. Până acum meșterilor constructori le-au fost consacrate doar câteva articole dispersate în diferite periodice, care din păcate, nu au reușit să creeze o problematică. Legat de tehnicile de lucru sau materiale mai întâlnim referiri în lucrările generale de istoria arhitecturii, cum sunt cele ale arhitecților Gheorghe Curinschi-Vorona² și Grigore Ionescu³ sau în articole ce vizează însă celelalte două provincii românești. Studiile realizate asupra meșterilor goticului sunt parțiale, atingând doar anumite probleme legate de meșterii constructori (Entz Géza), sau tangențiale, constituind o bibliografie secundară. Nu s-a reușit până acum scrierea unei lucrări de amploarea celei referitoare la atelierele de pietrari renascentiste din Cluj datorate cercetătoarei Balogh Jolán⁴.

Efectuarea unei astfel de cercetări este anevoioasă în lipsa unor elemente esențiale, de aceea un prim pas ar putea fi reprezentat de efectuarea unui repertoriu al tuturor meșterilor care au apărut în lucrările de la noi din țară sau în lucrări care fac referire la spațiul transilvan. O primă încercare în acest sens a fost făcută de Virgil Vătășianu. Acesta a făcut repertorierea meșterilor care au lucrat în spațiul transilvan, pietrari, zidari, lemnari, pictori, argintari, miniaturiști, sculptori etc⁵. Meșterii sunt prezentați în ordine alfabetică, fiind specificate meseria și locul de proveniență ale acestuia. Acest tip de repertoriere va fi păstrat și în continuare, considerând-ul cel mai bun într-o astfel de cercetare. În plus, acolo unde se cunoaște, sunt prezentate mai multe date despre meșter (unde a lucrat, perioada în care a lucrat, etc.).

Repertoriul are în vedere toți meșterii care au legătură cu șantierele de construcție: arhitecții (*opertarius, magister operis, custodes, gubernatores, director fabricae*⁶), meșterii pietrari (*lapicidae*⁷, *politorae lapidum*⁸), zidari

¹ Entz 1957, p. 247-251.

² Curinschi-Vorona 1975.

³ Ionescu 1963; Ionescu 1982.

⁴ Balogh 1943.

⁵ Vătășianu 1959, p. 992-993.

⁶ Rusu 2005, p. 125.

⁷ Pascu 1954, p. 197.

⁸ Pascu Marica 1969, p. 24.

(*muratorae*⁹), dulgheri (*fabri lignari, carpentari, tornatorae*¹⁰, *mensatorae*¹¹), fierari (*ferri fabrii*¹², *artis fabrilis*¹³), țiglarî-căramidari (*tegulatorae*), vărari (*marterruer*¹⁴), al căror aport este esențial pentru ridicarea edificiilor ecleziastice sau militare. Din acest demers au fost excluși pictorii, sticlarii, lăcătușii, căramidarii (sobari), tâmplarii (care lucrează stranele și alte piese din lemn cu caracter de cult sau profan) argintarii și aurarii, fiind considerați auxiliari și care intervin asupra edificiului doar odată cu terminarea lucrării.

Cantitatea lucrărilor de construcție, reconstrucție sau menținere a edificiilor, în special a celor religioase este reflectată direct de prosperitatea socială și economică¹⁵. Dezvoltarea economică atrage după ea un mai mare număr de șantiere, mână de lucru calificată, materiale de construcție mai bune și o ornamentică mai bogată. În secolele XV și XVI există două perioade în care dezvoltarea economică a regatului maghiar, amândouă pe parcursul secolului al XV-lea, în timpul domniilor lui Sigismund de Luxemburg și Matia Corvin

Prin sprijinul pe care îl acordă acești doi monarhi orașelor, împotriva nobilimi feudale, și prin confirmarea și acordarea de noi libertăți comerțului și meseriilor, negoțul și meșteșugurile cunosc un mare avânt. Aceste resurse economice au fost esențiale în timpul incursiunilor repetate ale turcilor (1421-1526), când au avut loc fortificări ale orașelor și ale bisericilor sătești¹⁶. Meșterii erau obligați să lucreze pentru orașele în care locuiesc la ridicarea zidurilor și a turnurilor de apărare. În afara ridicării de fortificații, activitatea pe toată perioada secolului al XV-lea și începutul secolului următor este intensă, ridicându-se sau reconstruindu-se numeroase biserici și mănăstiri (în primul rând în orașe precum Cluj, Sibiu, Brașov, Sighișoara, Bistrița).

În aceste secole se simte clar dezvoltarea meseriilor legate de construcții atât prin numărul mare de edificii de cult și de apărare comandate, cât și prin atestarea numeroasă a meșterilor în această perioadă.

Numărul atât de mare de edificii ecleziastice nu ar fi fost posibil fără implicarea elitelor, construcția fiind considerată ca o necesitate socială¹⁷. De asemenea, această abundență mai poate fi privită și prin prisma neliniștilor sociale datorate numeroaselor atacuri turcești, construirea de biserici nefiind neapărat o acțiune culturală și artistică, cât mai ales una religioasă și istorică.

Pe lângă sprijinul material, comandarii își aduc aportul și în felul în care va arăta edificiul, o construcție fiind o îmbinare a două idei: cea a comanditarului, care dorește ca viitoarea construcție să fie asemănătoare cu ce a văzut și i-a plăcut, și a doua, a meșterului care la rândul lui are o meserie învățată din două surse, una primordială preluată în momentul în care a fost ucenic și apoi calfă, de la meșterul său, și cealaltă de la șantierele prin care a trecut.

Arhitecți, meșteri pietrari și zidari. În Europa Occidentală, în secolul al XII-lea, deși se face distincția între funcțiile de proiectant, conducător de șantier și cea de cioplitor și/sau sculptor, există cazuri în care arhitecții proiectează și conduc lucrările,

⁹ *Ibidem*; Pascu 1954 p. 197.

¹⁰ Pascu, Marica 1969, p. 24.

¹¹ Goldenberg 1958, p. 122.

¹² Goldenberg 1958, p. 24.

¹³ S. Goldenberg 1958, p. 68.

¹⁴ Bidian 1975, p. 157.

¹⁵ Rusu 1990, p. 63.

¹⁶ Dubowy 1957, p. 28.

¹⁷ Rusu 1999, p. 235.

există constructori care sunt pricepuți cioplitori și care participă personal la tăierea pietrei, sau sunt și zidari și tâmplari. După caz, accentul era pus pe una sau alta din calitățile lor¹⁸. Un secol mai târziu figura arhitectului capătă în Franța o mare importanță. Rolul său pe șantier este diferit de cel al tăietorilor de piatră sau al zidarului. El proiectează edificiul și coordonează activitățile celorlalți meșteri¹⁹.

În istoriografia românească doar câțiva dintre meșterii constructori sunt denumiți arhitecți: călugărul minorit *Johannes*, *Johannes Welther*, *Frater Dominicus de la Valle Rosarum* și Anton (arhitect magister). Restul, deși meșteri constructori, sunt numiți meșteri pietrari sau zidari: *Andreas Lapicida*, care construiește biserica de la Moșna; Conrad *Lapicida* care lucrează la Teiuș și Hunedoara, și alții. Confuzia se poate datora și lipsei de claritate a documentelor, și faptului că, încă, în secolele de care ne ocupăm (sec XIII-XVI), între aceste meserii, nu se făcea distincție. De exemplu, *Johannes Lapicida* care termină colțul de sud-vest al catedralei din Alba Iulia cu turnul și portalul vestit²⁰.

Cei menționați ca pietrari sunt mai numeroși apărând în mai multe ipostaze. Atât în cea de executant al unor blocuri de piatră ce urmau să servească la ridicarea unui edificiu, cât și în calitate de constructor al acestora.

Același *Johannes Lapicida de civitate Sancti Adeodati*, trebuia să termine catedrala *Sfântul Mihail* din Alba Iulia, în urma înțelegerii cu episcopul Transilvaniei, Petru. Toată lucrarea urma să fie făcută „cu pietre netezite” și pentru aceasta el trebuia să-și ia un tovarăș care să îl ajute. De asemenea, trebuia să lucreze toată iarna²¹.

Dintre zidari cunoaștem foarte puține nume. Jacob Kendliger din St. Wolfgang care construiește turnul bisericii din Sighișoara și Mihail din Sibiu, care ocupă, din 1491, funcția de jurat²².

La Brașov sunt menționați opt meșteri zidari, în secolul al XV-lea. Numărul destul de mic al acestora poate fi explicat prin faptul că în momentul în care era luată în antrepriză o lucrare, se folosea la executarea ei un număr mare de muncitori necalificați²³.

Chiar dacă nu se făcea o delimitare între meșterii pietrari și zidari, sigur se făcea între aceștia și pietrarii care tăiau piatra în carieră sau cei care făceau muncile necalificate de pe șantier, salahorii. Expresiile care desemnau în evul mediu, în latină, pe muncitorii care tăiau piatra în simple carouri, nu ne permit în general să-i deosebim de cei care tăiau bolțile ogivale, rozasele și sculpturile monumentale ale portalurilor. Faptul este neobișnuit deoarece există o mare diferență între cei care execută o muncă mecanică și cei care sculptează. Adevărul e că pentru marea majoritate a oamenilor din evul mediu, între operă și capodoperă există numai o diferență de grad și nu una de natură. Ideea că există o diferență majoră între muncitor și artist nu apare decât în Renaștere.

Totuși în Anglia, termenii care îi desemnează pe cioplitorii în piatră permit stabilirea anumitor deosebiri între muncitorii care îndeplinesc lucrările și cei care execută muncile mai delicate. Această deosebire se bazează pe calitatea pietrei lucrate; tăietorii de piatră dură (*hard hewers*), și tăietorii de piatră calcaroasă care se preta la munca delicată a sculptorilor (*freestone masons*)²⁴.

¹⁸ Goff 1999, p. 212.

¹⁹ Goff 1999, p. 214, 215.

²⁰ Drăguț 1976, p. 184.

²¹ *DIR, veacul XIII, C. Transilvania*, II, nr. 329.

²² Pascu 1954, p. 196.

²³ Gimpel 1981, p. 157.

²⁴ Gimpel 1981, p. 89, 90, 91.

Tâmplarii-dulgherii. Dulgheritul este un meșteșug vechi, care necesită cunoștințe tehnice de îmbinare, de înălțare și orientare, pentru ca aceasta să ofere o cât mai bună și mai sigură adăpostire, să reziste împotriva intemperiilor²⁵, a tuturor structurilor de lemnărie. Toate acestea îi rezervă meșterului dulgher un rol însemnat în cadrul șantierului medieval. Munca lor este strâns legată de operațiunile de zidărie. Ei trebuiau să pregătească schelele, tiranții, montarea ancadramentelor, cofrajelor, ancorajelor pentru toate structurile de acoperire sau, în cazul fortificațiilor, ale drumurilor de strajă²⁶.

Dintre datele pe care le cunoaștem despre aceștia cel mai important document este un contract semnat în 1291 la Alba Iulia între episcopul Petru al Transilvaniei și meșterii dulgheri Sygfrid din Cricău, Jacob din Alba, Herbord din Gârbova și Henc din Călnic. Înțelegerea privea întreaga lucrare de lemnărie, adică acoperirea catedralei²⁷, acoperiș distrus în urma atacului sașilor din 1277²⁸. Ne dăm seama de amploarea distrugerilor în urma unui alt act din 1278, în care se spune că biserica „nu poate fi refăcută decât cu ajutorul regal”. Astfel Ladislau al IV-lea dăruiește capitlului din Alba ocnele de sare din Turda, și îl scutește de dările regale²⁹. Ei trebuiau să refacă acoperișul așa cum a fost el înainte. De asemenea în contract se prevedea că dacă unul din cei patru meșteri se întâmpla să moară în timpul lucrărilor, cei care au pus „chezaș” pentru ei, să aducă un meșter nou. Pentru Sygfrid și Jacob a garantat magistratul Arnold, canonic de Alba; pentru Herbord, comitele Daniel de Gârbova; iar pentru Henc, comitele Daniel, fiul lui Chel. Tot aceștia garantau faptul că meșterii vor duce până la capăt lucrarea fără nici o întrerupere și a întreprinde o altă lucrare (acesta dovedește faptul că meșterii erau legați feudal de cei care au garantat pentru ei³⁰) și că va fi încheiată cât mai repede posibil³¹.

Numele altor trei meșteri dulgheri apar în menționate în registrul locuitorilor maghiari din Cluj, din 1453, dar datele documentare sunt sărace: Grigore *Mensator*, Bartolomeu *Mensator*, Benedict *Mensator*³².

Țiglarii-cărămidarii. La începutul secolului al XV-lea, în Sibiu, acest meșteșug era foarte dezvoltat, dovadă fiind funcția de jurat deținută de cărămidarul Nicolae, în 1466. La Mediaș, în 1508, cărămidarul Leonard a executat lucrări pentru care orașul a plătit 1 florin³³. Introducerea producției masive de cărămizi duce la dezvoltarea acestei meserii odată cu secolul al XV-lea. Era folosită mai ales la construcțiile militare și la locuințele urbane. Un aspect încă nelămurit este problema dimensiunilor cărămizilor utilizate în diferite perioade, în diferite localități mai importante. La Sibiu, se pare că, până spre mijlocul secolului al XV-lea cărămizile au avut dimensiuni variate, ca începând cu acel mijloc de veac să se stabilizeze la lungimea de 28-30 centimetri, lățimea de 14-16 centimetri și grosimea de 4-6 (!) centimetri, cu mici variații care încetează odată cu secolul al XVI-lea. În ceea ce privește Brașovul, dimensiunile sunt mai puțin clare decât în Sibiu. În cazul Clujului sau Bistriței nu s-au făcut până acum

²⁵ Butură 1989, p. 332.

²⁶ Rusu 2005, p. 124.

²⁷ *DIR, C. Transilvania*, II, nr.407.

DIR, C. Transilvania, II, nr. 202.

²⁹ *DIR, C. Transilvania*, II, nr. 208.

³⁰ Entz 1957, p. 252.

³¹ *DIR, C. Transilvania*, II, nr. 407.

³² Goldenberg 1958, p. 122.

³³ Pascu 1954, p. 192.

cercetări³⁴. O altă dovadă a importanței lor este prezența lor în documente alături alți meșteri. Ei apar alături de *Andreas Lapicida* și meșterul pietrar Sebastian la Cârța.

O altă problemă nelămurită este cea a sistemelor de acoperire și a țiglelor folosite în evul mediu. În acest sens a apărut de curând un articol care se speră a fi o premisă pentru o cercetare viitoare³⁵.

Fierarii, deși nu lucrează efectiv asupra construcțiilor și-au adus un aport important la dezvoltarea meșteșugurilor. Odată cu progresul acestora, uneltele devin mai rezistente, necesitând mai puține ascuțiri și astfel sporind eficacitatea meșterilor și permițând o mai bună cioplire, făuire a paramentului și o mai bună scoatere în evidență a muchiilor. Tot datorită lor dulgherii vor avea la dispoziție unelte perfecționate care le vor permite să amelioreze șarpantele, stâlpii de sprijin și schelăria³⁶.

Prezența fierarilor pe șantiere nu este atestată documentar decât pentru a realiza feronerie ferestrelor și a ușilor (în 1503, la Turnul spart este amintit un fierar care a pus geamurile în cor³⁷), și nu pentru a executa unelte sau a le ascuți. Aceștia își așezau atelierele în orașe comercializând-și produsele.

Primul act al fierarilor clujeni datează din anul 1467, dar din cuprinsul statutelor rezultă însă că breasla este mult mai veche. Pe lângă uneltele agricole, fierarii clujeni, confecționau la comandă, și dălți, tesle, sfredeluri, ciocane, clești, cuie³⁸.

Vărari. Despre aceștia cunoaștem destul de puține, în bibliografia consultată fiind întâlnit doar un singur meșter specializat (Lassil *Marterruer*, meșter menționat la Brașov între anii 1492-1500³⁹), restul celor consemnați în documente sunt zidari, de exemplu Henrik din Sibiu menționat în 1496 prepară mortarul pentru construirea a două ziduri, unul în partea estică a orașului, iar celălalt lângă piața actuală a orașului, alături de alți doi meșteri, pietrarul Bernard și zidarul Gal⁴⁰. Un altul este zidarul Petre, chemat în Țara Românească, de către marele vornic Vintilă⁴¹. Mai știm că vărăritul (prepararea varului) intră în atribuțiile zidarilor și din sigiliul din 1515, al breslei pietrarilor și zidarilor din Sighișoara, pe care este reprezentată o albie pentru prepararea varului, alături de o mistrie, ca embleme ale zidarilor⁴².

Momentul apariției acestor meșteșuguri nu poate fi determinat cu precizie deoarece acest proces de devenire era de lungă durată, el fiind condiționat de existența unei creșteri neîncetate a cererii unui anumit sortiment, lucru ce justifică din punct de vedere economic constituirea într-o breaslă de sine stătătoare⁴³.

În secolele XIII-XIV numărul meșterilor menționați în documente este foarte mic, în comparație cu secolele XV-XVI, meșterii fiind învăluți în anonimat. Tot în această perioadă meșterii constructori sunt specializați în piatră indiferent de caracterul acestora (ecleziastic, militar sau civil). O astfel de delimitare, în această perioadă, nu întâlnim nici în țările vecine⁴⁴.

³⁴ Sebestyén 1987, p. 164.

³⁵ Rusu 2002, p. 21-38.

³⁶ Gimpel 1981, p. 142.

³⁷ Munteanu- Beșliu 1999, p. 58.

³⁸ Goldenberg 1958, p. 68, 69.

³⁹ Bidian 1975, p. 157.

⁴⁰ Entz 1996, p. 177, 402.

⁴¹ Olteanu, Șerban 1969, p. 75.

⁴² Nussbächer 1987, p. 73.

⁴³ Bidian 1975, p. 141.

⁴⁴ Rusu 1980, p. 189.

În secolele XV și XVI amenințarea turcilor se face tot mai mult simțită, în perioada dintre 1421 și 1526 având loc numeroase atacuri. Astfel, în orașele transilvănene au loc vaste lucrări de fortificare. La Cluj, Sibiu, Brașov și în alte orașe, cei mai mulți meșteri erau obligați să lucreze pentru oraș la construirea zidurilor și turnurilor, acest lucru fiind considerat primordial. Breslele aveau reguli stricte în această privință, breslașii fiind obligați să apere anumite turnuri, acestea primind numele breslei care îl apărau (de exemplu turnul cărămidarilor, și cel al zidarilor, primul datând din 1492⁴⁵).

Orașele transilvănene devin centre pentru meșteri, sprijinindu-i pe aceștia în exercitarea meseriilor, aceștia la rândul lor ajutând la dezvoltarea acestuia⁴⁶.

Breslele aveau câte un sfânt patron și locuri și strane proprii în biserică. Acestea funcționau după o serie de statute care erau aprobate și reînnoite de consiliile orășenești. În documente breslele sunt pomenite abia în 1376 când sunt reînnoite statutele breslelor din Sibiu, Sebeș și Orăștie⁴⁷.

Numărul pietrarilor și zidarilor crește considerabil în secolul al XV-lea, dovadă fiind atestarea statutelor de breaslă: la Cluj în 1525, statut reînnoit în 1589 și 1591⁴⁸, și cel al meșterilor din Mediaș din 1539, înnoit și acesta în 1570⁴⁹. La Oradea pietrarii și zidarii au fost constituiți la început în aceeași breaslă cu dulgherii, cărămidarii, fierarii, lăcătușii și morarii. Nu se știe data exactă când s-a produs diferențierea, dar se știe că înainte de 1526⁵⁰.

În Cluj, primul act al breslei fierarilor datează din 1467, dar din statute rezultă că breasla era mult mai veche⁵¹. Breasla dulgherilor din Țara Bârsei este amintită în 1485⁵². La Sighișoara breasla fierarilor a fost înființată în 29 septembrie 1478. Statutul nu ni s-a păstrat decât în forma înnoită, din 1614⁵³. Tot aici breasla pietrarilor și zidarilor este menționată la 4 martie 1513 când, la cererea senatorului Stefanus Thales (probabil zidar) și a meșterului Lenhart, este aprobat pentru breasla de aici statutul breslei zidarilor din Sibiu. De la breasla zidarilor și pietrarilor s-a păstrat un sigiliu din 1515, pe care apar unelte caracteristice fiecărei din cele două meserii⁵⁴.

Pietrarii și zidarii se număra printre primii locuitori ai Clujului, dezvoltarea fiind favorizată de prezența în apropierea așezării, a unor cariere de piatră. Ocupațiile lor se leagă de satisfacerea unor necesități importante: de ordin estetic, și de evoluția vieții spiritual-religioase în oraș (biserici, monumente funerare)⁵⁵. La 20 decembrie 1525 este înființată breasla cioplitorilor în piatră (*confraternitas lapicidarum*), statutele „fiind aidoma celor din celelalte orașe regești”⁵⁶. Materialul cuprins în aceste statute dezvăluie multe laturi ale evoluției cioplitorului pietrei și zidăritului, și se referă îndeosebi la specializarea și separarea lor pentru a ajunge la o muncă de bună calitate.

⁴⁵ Sebestyén 1987, p. 166.

⁴⁶ Entz 1996, 1996, p. 214.

⁴⁷ Dubowy 1957, p. 26.

⁴⁸ Goldenberg 1958, p. 114.

⁴⁹ Rus 1977, p. 441.

⁵⁰ Covaci 1979, p. 757.

⁵¹ Goldenberg 1958, p. 68.

⁵² Sebestyén 1987, p. 66.

⁵³ Nussbächer 1964, p. 226, 227.

⁵⁴ Nussbächer 1987, p. 73.

⁵⁵ Goldenberg 1958, p. 102.

⁵⁶ Goldenberg 1958, p. 112.

REPERTORIUL MEȘTERILOR DIN TRANSILVANIA

Achaius, tâmplar care a lucrat la Turnu spart, în 1503. Apare în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești⁵⁷.

Andrei, dulgher din Iara, menționat într-o inscripție din 1485⁵⁸.

Andrei, dulgher din Cluj, apare menționat într-o listă de dări din 1453⁵⁹.

Andrei, (*Andreas Lapidica*), născut în Sibiu, pietrar, constructor, și consilier al orașului. Prima dată menționat într-un document din 1486. A lucrat la bisericile din Moșna (1480-1486), Cristian (1486-1498), Ațel (1499), Cârța (până în 1504), și se presupune ca ar fi lucrat și la biserica evanghelică din Sebeș (perioada de după 1476 și până în 1480).

Din jurul anului 1494 meșterul este plătit de orașul Sibiu să conducă lucrările de reconstrucție a mănăstirii din Cârța. Acesta lucrează aici cu o echipă de meșteri zidari dulgheri și țiglari până în jurul anului 1504, lucrările fiind preluate de meșterul pietrar Sebastian. Se presupune că a murit în 1505.

Meșterul *Andreas* își aduce aportul și în arhitectura civilă. El construiește casa lui Thomas Altemberger (Sibiu), între anii 1472 și 1491 (casă devenită apoi sediul Primăriei Vechi, unde a lăsat și un autoportret), și casa lui Gulden Tamás. În 1502 el termină de sculptat portalul casei parohiale din Sibiu (după Fabini, ultima lucrare a meșterului)⁶⁰.

Antoni, magistru arhitect, alături de lemnarul Anthony din Sibiu și lemnarul Grigore din Brașov, execută lucrări la clădirea primăriei din Brașov. Meșterii adaugă un etaj turnului și au făcut un nou acoperiș, între 1515- 1528⁶¹.

Anthony (!) din Sibiu (vezi Antoniu, magistru arhitect)

Arnold, pietrar din Oradea. Este amintit în 1339 când execută sarcofagul episcopului orădean Andrei Bathori⁶².

Augustin, pietrar din Oiejdea amintit în 1470⁶³.

Augustin, fierar, menționat alături de alți meșteri, în 1453, la Cluj-Mănăstur⁶⁴.

Augustin, dulgher, apare în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești. El lucrează alături de o echipă de meșteri la acoperișul Turnului spart în 1503⁶⁵.

Balasch, nu cunoaștem meseria sa (probabil zidar). Apare menționat în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești, la Turnul spart, în 1503. Meșterul împrumută un cal de la *Andreas* (unul din pârcălabii care se ocupa de administrarea șantierului), pentru a merge să caute piatră de var⁶⁶.

Balazs, fierar despre care știm că în 1436 locuia în Cluj pe strada Farkas⁶⁷.

⁵⁷ Munteanu - Beșliu 1999, p. 58.

⁵⁸ Entz 1996, p. 144, 208, 287.

⁵⁹ Entz 1996, p. 355.

⁶⁰ Entz 1996, p. 174, 176, 187, 188, 214, 413, 414; Fabini 1977, p. 29-39; Fabini 1982, p. 84, 97, 107; Rus 1977, 1, p. 441-443; Drăguț 1976, p. 19; Vătășanu 1959, p. 533 -535, 557, 558; Pascu 1954, p. 196.

⁶¹ Vătășanu 1959, p. 623.

⁶² Pascu 1954, p. 68.

⁶³ Entz 1996, p. 144, 208, 497.

⁶⁴ Entz 1996, II, p. 333.

⁶⁵ Munteanu - Beșliu 1999, p. 58.

⁶⁶ Munteanu - Beșliu 1999, p. 58.

⁶⁷ Entz 1996, p. 119.

Balsiu, țiglar (meșter de acoperișuri), face parte dintr-o echipă de meșteri condusă de pietrarul *Andreas*, care începând cu anii 1494-1495 se ocupă de reconstruirea mănăstirii de la Cârța⁶⁸.

Bartolomeu, tâmplar, apare în registrul locuitorilor maghiari din Cluj, din 1453⁶⁹.

Benedict, tâmplar (vezi Bartolomeu)

Benedict, zidar amintit în 1406 în satul Kene⁷⁰.

Benedict, fierar din satul Kene, amintit în 1454⁷¹.

Benedict, pietrar din Cluj, apare menționat în testamentul Magdalenei, soția lui Gheorghe, din 1531⁷².

Benedict, (*Benedictus, Frater*), frate convers, pietrar, a lucrat la bolțile sălii capitulare, a mănăstirii dominicane din Sighișoara, în 1510. Un *frater Benedictus* apare pe listele converșilor din 1524, 1525, 1529⁷³.

Bernard, pietrar din Sibiu, construiește două ziduri, în 1496, unul în partea estică a orașului, iar celălalt lângă piața actuală a orașului alături de alți doi zidari, Henrik (care făcea mortarul) și Gal⁷⁴.

Bernard, pietrar din Sebeș menționat într-o dare de seamă din 1520, din Alba Iulia, ce lucrează la cetatea din Tăuți, la fasonarea pietrelor pentru cisternă, alături de alți doi pietrari, Ioan din Sebeș și Eros Matei⁷⁵.

Briccius faber, Frater, fierar, frate convers în conventul dominican din Bistrița. Acesta apare alături de alți frați converși pe listele converșilor din 1524⁷⁶.

Coloman, fierar ce apare menționat la începutul secolului al XVI-lea în Tompa⁷⁷.

Conrad, pietrar din Brașov, într-un document din 1454 aflăm că meșterul, în acel an, lucra atât la biserica mănăstirii din Teiuș cât și la biserica din Buituri (Hunedoara) și capela castelului de la Hunedoara. Se presupune că și celelalte construcții ale hunedoreștilor din Alba Iulia au fost conduse tot de el. La fel și cu biserica din Szilagy, cel puțin până în 1462 când știm dintr-un act de posesiune la moara din Hărman, al fetei lui Conrad, Elisabeta, că la acea dată meșterul era mort. În 1454 Konrad primește de la Ioan de Hunedoara jumătate din moșia Șercaia (județul Brașov) ca recompensă pentru construirea mănăstirilor din Teiuș și Buituri, iar dintr-un act de confirmare al capitului din Alba Iulia, din anul următor, aflăm că acesta era proprietarul unei case și a unei mori de vânt din satul Hărman (județul Brașov)⁷⁸.

Corrad, pietrar din Cluj. Numele acestuia apare într-un document din 1458 din care reiese că a lucrat cu un an înainte alături de Ioan, fiul lui Petre, Székely și Fenesi Ioan⁷⁹.

Cristofor, fierar, amintit într-o listă de dări, din Cluj-Mănăstur, din 1457⁸⁰.

Dallendorfert, Valentin, pietrar, lucrează la transformarea fostei basilici romanice din Cincu. Lucrările încep în 1498-1499, date încrustate lângă ușa turnului de

⁶⁸ Entz 1996, p. 119.

⁶⁹ Goldenberg 1958, p. 122.

⁷⁰ Entz 1996, p. 316.

⁷¹ Entz 1996, p. 144.

⁷² Pascu, Marica 1969, p. 32; Entz 1996, p. 171, 340, 356.

⁷³ Salontai 1999, p. 351.

⁷⁴ Entz 1996, p. 177, 402.

⁷⁵ Entz 1996, p. 164, 460, 471.

⁷⁶ Salontai 2002, p. 104.

⁷⁷ Entz 1996, p. 208, 472.

⁷⁸ Entz 1996, p. 12, 106, 108, 109, 114, 214, 256; V. Vătășanu 1959, p. 251; Pascu 1954, p. 196.

⁷⁹ Jakó 1990, nr. 1330.

⁸⁰ Entz 1996, p. 333.

sud-est, și sau terminat în 1526, an inscripționat, alături de numele meșterilor, în interiorul bisericii pe zidul nordic⁸¹.

Daum, Georghe, pietrar din Bistrița care lucrează, în 1496, la capela Sfântul Leonard⁸².

Dominic, (*Dominicus Frater de Valle Rosarum* – Râșnov), priorul conventului dominican din Brașov. Arhitect și *baccalaureus* în științe teologice, vicar general pe Transilvania⁸³.

Emeric, dulgher din Cluj menționat în 1530⁸⁴.

Emeric Lazăr, țiglar, lucrează la castelul de la Hunedoara între 1530 și 1532⁸⁵.

Ffestew, Petre, pietrar (*lapicidator*), apare menționat în testamentul lui Veres Dénes, din 1453, drept cel care a construit biserica din Sfăraș⁸⁶.

Gal, dulgher din Grânari, menționat într-un document din 1511⁸⁷.

Gal, fierar, își vinde, în 1453, în fața consiliului din Dej, casa⁸⁸.

Gheorghe, (*Georgius Lapicida*), numele lui apare în 1530 și 1531. Prima dată într-un act prin care își lasă toată averea sub ocrotirea mai multor persoane, printre care și pietrarul Benedict, și soția acestuia Magdalena. A doua oară în testamentul soției sale. Acesta alături de Benedict (și el menționat în testament, ca executor), par a fi participat la activitatea șantierului de la mănăstirea minorită⁸⁹.

Gheorghe, tâmplar din Cluj amintit într-un document din 1453 ca donator de vin⁹⁰.

Gheorghe, fierar din Cluj, menționat în același document (1453), și într-o listă de dări din anul 1457⁹¹.

Gheorghe, țiglar, încheie un contract cu administrația bisericii din Dej, în 1536⁹².

Grigore, pietrar din Cluj menționat într-un document din 1439⁹³.

Grigore, zidar din Bistrița amintit într-un document, din 1534, alături de tatăl său zidarul Ioan⁹⁴.

Grigore, tâmplar din Cluj menționat într-o listă de dări din 1457⁹⁵.

Grigore, dulgher, apare într-o dare de seamă din Alba Iulia, în anul 1520, alături de alți meșteri. Aceștia au executat deambulatoriul corului din capela *Sfânta Fecioară*⁹⁶.

Grigore, din Brașov (vezi Antoniu, magistrul arhitect)

Grigore, tâmplar, apare în registrul locuitorilor maghiari din Cluj, din 1453⁹⁷.

Hans, pietrar ce a lucrat la Turnul spart în 1503. Apare în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești⁹⁸.

⁸¹ Entz 1996, p. 189.

⁸² Entz 1996, p. 186, 243.

⁸³ Salontai 1999, p. 352.

⁸⁴ Entz 1957, p. 257.

⁸⁵ Entz 1996, II, p. 156, 499.

⁸⁶ Entz 1996, II, p. 114.

⁸⁷ Entz 1996, p. 208, 391.

⁸⁸ Entz 1996, p. 120, 172, 268, 273.

⁸⁹ Entz 1957, p. 256; Entz 1996, p. 148, 149, 168, 171, 340, 352, 356; Pascu, Marica 1969, p. 32.

⁹⁰ Entz 1996, p. 116, 333, 355.

⁹¹ Entz 1996, p. 116, 333.

⁹² Entz 1996, p. 154, 243.

⁹³ Entz 1996, II, p. 171, 356.

⁹⁴ Entz 1996, II, p. 186, 243.

⁹⁵ Entz 1996, p. 116, 333, 335.

⁹⁶ Entz 1996, p. 164, 298.

⁹⁷ Goldenberg 1958, p. 122.

⁹⁸ Munteanu- Beșliu 1999, p. 58.

Hans Pfflegel, unul dintre cei mai importanți zidari care au lucrat pe șantierul de la Turnul spart. Și el apare în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești, în anul 1503⁹⁹.

Henc, dulgher din Câlnic, lucrează alături de Syfrid din Cricău, de Iacob din Alba, Herbord din Gârbova, meșteri dulgheri angajați de episcopul Transilvaniei Petrus pentru repararea acoperișului catedralei din Alba Iulia. „Contractul” din 31 mai 1291 prevede drepturile și obligațiile meșterilor, inclusiv felul în care se va face plata¹⁰⁰.

Henrik, zidar, lucrează alături de *Andreas Lapidida* la Cârța, începând cu 1494¹⁰¹.

Henrik, zidar din Sibiu, (vezi Bernard, meșter pietrar din Sibiu)¹⁰².

Henrik, zidar din Turnu Roșu, menționat în 1496¹⁰³.

Herbord, din Gârbova (vezi Henc din Câlnic).

Iacob din Alba (vezi Henc din Câlnic).

Iacob, (*Jacobus Faber*), fierar. Menționat în câteva documente: 1487 și 1489, ca senator al orașului Sighișoara, iar în 1488 și 1495 ca villic al aceluiaș oraș¹⁰⁴.

Iacob, dulgher din Cluj menționat în 1500¹⁰⁵.

Iacob, dulgher din Cluj menționat în 1530. Acesta alături de dulgherul Imre să depună mărturie în legătură cu cumpărarea unei vii¹⁰⁶.

Iacob, dulgher din Abrud, amintit în 1515¹⁰⁷.

Ioan zis Pahar, pietrar din Cluj, în 1451 lasă casa și toată averea soției sale, Dorotthya, excluzându-și restul rudelor¹⁰⁸.

Ioan, pietrar din Sebeș, lucrează, în 1520, la cetatea din Tăuți, alături de alți doi pietrari¹⁰⁹.

Ioan, pietrar menționat în 1524 în satul Szentfalva¹¹⁰.

Ioan, dulgher din Bistrița, lucrează începând cu 1487 la construirea turnului bisericii *Sfântul Nicolae* lângă colțul de S-V. Turnul are patru etaje, deasupra fiecărei ferestre de la fiecare etaj apare inscripționată câte o dată arătând evoluția construcției: primul etaj poartă data 1487, al doilea 1509, al treilea 1513, iar ultimul 1519, anul terminării construirii turnului¹¹¹.

Ioan, zidar menționat în 1534 alături de fiul său, Grigore, la Bistrița¹¹².

Ioan, pietrar din Sărățel menționat într-un document din 1524¹¹³.

Ioan, (*Johannes Lapidida de Brasthouia*) preot pietrar, primește printr-un document din 1429 de la papa Martin V, popia bisericii din Bungard, iar în 1434 fură un rând de haine pe care nu a mai vrut să le înapoieze¹¹⁴.

⁹⁹ Munteanu- Beșliu 1999, p. 58.

¹⁰⁰ *DIR, veacul XIII, C Transilvania*, II, (1251 –1300), nr. 407.

¹⁰¹ Entz 1996, II, p. 177.

¹⁰² Entz 1996, p. 177, 402, 414.

¹⁰³ Entz 1996, II, p. 510.

¹⁰⁴ Nussbächer 1964, p. 227.

¹⁰⁵ Entz 1996, II, p. 171, 355.

¹⁰⁶ Entz 1996, p. 257.

¹⁰⁷ Entz 1996, II, p. 221.

¹⁰⁸ Entz 1996, p. 118, 337, 338, 350, 355; Jakó 1990, nr. 976.

¹⁰⁹ Entz 1996, p. 164, 460, 471.

¹¹⁰ Entz 1996, p. 208.

¹¹¹ Entz 1996, p. 183.

¹¹² Entz 1996, p. 186, 243.

¹¹³ Entz 1996, p. 208.

¹¹⁴ Entz 1957, p. 260; Entz 1996, p. 215, 249, 253.

Ioan, dulgher din Dej, amintit în 1505 și 1506¹¹⁵.

Ioan, dulgher din Turda, menționat în 1526¹¹⁶.

Ioan, (*Johannes*), călugăr minorit, arhitect, trimis în 1490 de regele Matia Corvin pentru a conduce șantierul de la mănăstirea minorită din Cluj (plata în natură - sare). Dintr-un alt act emis în timpul lui Vladislav II, aflăm că era terminată clădirea în linii mari în 1494. Se presupune că și biserica din Dej ar fi fost construită tot de el¹¹⁷.

Ioan cel Tânăr, tâmplar, lucrează la Turnul spart în 1503. Apare menționat în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești¹¹⁸.

Ioan, (*Johannes Lapidica*), meșter pietrar, fiul lui Tynon din orașul Sancti Adeodati (Saint-Die, Franța). În 1 noiembrie 1287 încheie un „contract” cu episcopul Petrus al Transilvaniei pentru terminarea catedralei din Alba Iulia. În document sunt trecuți toți termenii înțelegerii inclusiv timpul în care trebuie terminată catedrala și felul în care va fi plătit meșterul¹¹⁹.

Ioan, pietrar, fiul lui Matei, menționat la Cluj alături de pietrarul Corrad în 1458¹²⁰.

Ioan Welther, călugăr dominican, a condus lucrările de refacere a bisericii din Șura Mică. Numele lui apare în condica bisericii: *Johannes Welther (von Scholten) anno 1506, ein Dominikauer Mönch und Baumeister, ecclesiae aedificator*. Acesta se pare că provine de la mănăstirea dominicană din Sibiu¹²¹.

Kancendorf, Ioan, pietrar, lucrează alături de Valentinus Dallendorfert la transformarea bisericii din Cincu între 1498-1499 și 1526¹²².

Kendlinger, Iacob, zidar, din St. Wolfgang (!), zidește turnul bisericii din Sighișoara la 1488¹²³.

Ladislau, pietrar din Micești, amintit în 1470¹²⁴.

Lassil Marterruer, meșter specializat în prepararea mortarului, menționat la Brașov între anii 1492-1500¹²⁵.

Laurențiu Morrator, meșter zidar, menționat într-o listă a fraților dominicani converși din 1525, la Sighișoara. Despre acesta se presupune că nu stat mult timp la această mănăstire datorită faptului că nu apare pe listele converșilor din 1524 și 1429¹²⁶.

Laurențiu, meșter pietrar menționat în 1382, când i se dă din partea orașului Lipova un loc aflat în oraș, recompensă pentru munca prestată la mănăstirea paulinilor din Cladova¹²⁷.

Laurențiu, tâmplar din Cluj, apare menționat în 1453 într-o listă de dări¹²⁸.

Laurențiu, *magister lapidica de Koloswar*, apare amintit într-un document din 20 decembrie 1470, ca participând la activitățile intense de construcție din aceea

¹¹⁵ Entz 1996, p. 272, 273.

¹¹⁶ Entz 1996, p. 491.

¹¹⁷ Pascu, Marica 1969, p. 32; Vătășianu 1959, p. 538, 548.

¹¹⁸ Munteanu-Beșliu, *op. cit.*, p. 58.

¹¹⁹ *DIR, C. Transilvania*, II, nr. 329.

¹²⁰ Entz 1996, p. 356.

¹²¹ Salontai 1999; Entz 1996, p. 14, 40, 99; Vătășianu 1959, p. 518.

¹²² Entz 1996, p. 189.

¹²³ Pascu 1954, p. 196.

¹²⁴ Entz 1996, p. 144, 281.

¹²⁵ Bidian 1975, p. 157.

¹²⁶ Salontai 1999, p. 233, 253, nota 104.

¹²⁷ *Documenta artis paulinorum*. I. Budapest, 1975, p. 188.

¹²⁸ Entz 1996, II, p. 355.

perioadă. De asemenea știm că în același an a mai lucrat în altarul conventului mănăstirii din Cluj-Mănăstur¹²⁹.

Laurențiu de Silezia, meșter dulgher venit din Polonia, menționat, ca meșter convers, în 1524 la conventul din Bistrița. Prezența acestuia aici confirmă faptul că în interiorul ordinului dominican se obișnuia ca meșterii să circule, după necesități, de la un convent la altul¹³⁰.

Leonard, cărămidar din Mediaș, a executat anumite lucrări pentru oraș în 1508¹³¹.

Luca, fierar din Cluj, amintit în 1392¹³².

Luca, zidar din Șaes, menționat în 1485¹³³.

Martin, *lapicida de Austria*, menționat în 14 februarie 1462 ca funcționar al primăriei. Acesta apare menționat într-un conflict cu locuitorii orașului Sibiu, și cei din împrejurimi, conflict soluționat de primăria din Sibiu în favoarea celor din urmă¹³⁴.

Matei, fierar, lucrează în Cluj în 1470¹³⁵.

Matei, dulgher din Aghireș, amintit în 1460¹³⁶.

Martin, zidar lucrează la Cârța începând cu 1494 într-o echipă condusă de *Andreas Lapicida*¹³⁷.

Matei, Eros, pietrar din Sebeș (vezi Bernard, pietrar din Sebeș)¹³⁸.

Michel, meșter constructor și tunar din Sibiu. Știm despre el dintr-o scrisoare pe care o adresează burgmistrului orașului Sibiu, Johannes Agatha, în ziua de 1 mai 1494. Acesta urma să plece la Târgoviște împreună cu voievodul Vlad Călugărul pentru a construi „un castel sau un palat”¹³⁹.

Michael, frate convers menționat pe listele converșilor din 1524 ca și zidar la mănăstirea dominicană din Sibiu¹⁴⁰.

Mihai, dulgher din Cehul Silvaniei, menționat într-un document din 1437¹⁴¹.

Mihai, fierar din Cluj, amintit ca donator de vin într-un document din 1453¹⁴².

Mihai, dulgher din Sibiu, ce încheie, în 1545, un contract cu capitlul din Alba Iulia pentru refacerea acoperișului din partea de sud a catedralei și construirea turnului. Contractul prevedea ca turnul să fie exact ca cele din Sibiu și Bistrița¹⁴³.

Mihai, preot zidar din Abrud menționat în 1425¹⁴⁴.

Mihai, Nágy, dulgher, renovează podul castelului de la Hunedoara în 1517¹⁴⁵.

Mihail, zidar din Sibiu, reușește să intre în sfatul orașului, ocupând de la 1491 funcția de jurat¹⁴⁶.

¹²⁹ Entz 1996, p. 116, 119, 356; Jakó 1990, nr. 1962.

¹³⁰ Salontai 1999, p. 120.

¹³¹ Pascu 1996, p. 192.

¹³² Entz 1996, II, p. 355.

¹³³ Entz 1996, II, p. 435; Zimmermann 1991, nr. 3274.

¹³⁴ Entz 1996, II, p. 413.

¹³⁵ Entz 1996, II, p. 119, 331, 333, 355.

¹³⁶ Entz 1996, II, p. 144, 281.

¹³⁷ Entz 1996, II, p. 177, 414; Jakó 1990, nr. 1330.

¹³⁸ Entz 1996, II, 1996, p. 164.

¹³⁹ Cernovodeanu 1970, p. 225.

¹⁴⁰ Salontai 1999, p. 215.

¹⁴¹ Entz 1996, II, p. 98.

¹⁴² Entz 1996, II, p. 116.

¹⁴³ Entz 1996, II, p. 164, 214, 299.

¹⁴⁴ Entz 1996, II, p. 98.

¹⁴⁵ Entz 1996, II, p. 156, 498.

¹⁴⁶ Pascu 1954, p. 196.

- Mihail**, meșter pietrar care la 1491 se afla la conducerea orașului Timișoara¹⁴⁷.
- Nicolae**, dulgher din Cluj-Mănăstur, menționat într-un act notarial, din 1397, ca martor în procesul dintre episcopul Ardealului și abatele mănăstirii dominicane din Cluj¹⁴⁸.
- Nicolae**, pietrar din Cluj, menționat într-un document din 1453¹⁴⁹.
- Nicolae**, dulgher, Giula, amintit în 1446¹⁵⁰.
- Nicolae**, fierar amintit în 1362 la Cluj¹⁵¹.
- Nicolae**, fierar din Panticeu, menționat în 1473¹⁵².
- Nicolae**, pietrar din Sibiu, termină în 1509 pridvorul din fața portalului nordic al bisericii evanghelice¹⁵³.
- Nicolae**, fierar, menționat într-un document din 1449 ca senator al orașului Sighișoara¹⁵⁴.
- Nicolae**, cărămidar din Sibiu, menționat în 1466 ca jurat al orașului¹⁵⁵.
- Paul**, fierar menționat în 1473 în satul Kene¹⁵⁶.
- Paul**, dulgher, iobag, apare într-un document din 1457 în satul Hida¹⁵⁷.
- Paul**, tâmplar din Cluj, amintit în 1496¹⁵⁸.
- Paul**, zidar din satul Kene, menționat în 1454¹⁵⁹.
- Peter**, meserie necunoscută (probabil tâmplar), a lucrat alături de tâmplarul Achacius pe șantierul de la Turnul spart, 1503. (*P. M. - Beșliu, op. cit., p.58*)
- Petre**, zidar menționat, în 1454, în satul Kene¹⁶⁰.
- Petre**, zidar din Brașov, chemat în Țara Românească de către marele vornic Vintilă, pentru a construi două biserici¹⁶¹.
- Petre**, pietrar din Bistrița, menționat în 1504¹⁶².
- Petrus Lapicida**, pietrar, ce apare pe listele converșilor din Bistrița, în 1524. Se presupune că o parte a sculpturilor aflate în aripa vestică a claustrului au fost executate de el¹⁶³.
- Petre**, fierar din satul Kene, amintit în 1473¹⁶⁴.
- Petre**, dulgher din Cluj, apare într-o listă de dări din 1453¹⁶⁵.
- Pfeyer Jango**, nu se cunoaștem meseria sa. Știm însă că lucrat alături de alți meșteri în 1503, timp de șase săptămâni, la construirea Turnului spart. El apare menționat în registrele de socoteli ale orașului Sibiu și ale Națiunii Săsești¹⁶⁶.

¹⁴⁷ Anghel 1986, p. 36.

¹⁴⁸ Entz 1996, II, p. 82.

¹⁴⁹ Entz 1996, II, p. 119, 355.

¹⁵⁰ Entz 1996, II, p. 144.

¹⁵¹ Entz 1996, II, p. 353, 355.

¹⁵² Entz 1996, II, p. 144, 208, 420.

¹⁵³ Entz 1996, p. 174, 178, 404, 414 V. Vătășanu 1959, p. 529.

¹⁵⁴ Nussbächer 1964, nr. 14, p. 227.

¹⁵⁵ Pascu 1954, p. 192.

¹⁵⁶ Entz 1996, II, p. 144.

¹⁵⁷ Entz 1996, II, p. 144, 305.

¹⁵⁸ Entz 1996, II, p. 171.

¹⁵⁹ Entz 1996, II, p. 316.

¹⁶⁰ Entz 1996, II, p. 316.

¹⁶¹ Olteanu, Șerban 1969, p. 75.

¹⁶² Entz 1996, II, p. 186, 242, 243.

¹⁶³ Salontai 1999, p. 104.

¹⁶⁴ Entz 1996, II, p. 144.

¹⁶⁵ Entz 1996, II, p. 355.

¹⁶⁶ Muntean.- Beșliu 1999, p. 58.

Rápolt, Ioan, țiglar, apare menționat alături de pietrarul Sebastian la șantierul de reconstrucție de la Cârța, începând cu 1506¹⁶⁷.

Sebastian, pietrar din Sibiu ce conduce lucrările de reconstrucție a mănăstirii Cârța începând cu 1504. Știm că *Andreas Lapidica*, cel care a condus lucrările de la Cârța, a murit în anul 1505¹⁶⁸.

Sigismund, dulgher din Săvădisla, menționat într-o inscripție din 1485¹⁶⁹.

Simion, dulgher plătit de orașul Sibiu pentru a conduce lucrările de întreținere și reconstrucție a mănăstirii din Cârța, alături de *Andreas Lapidica*, începând cu anul 1495¹⁷⁰.

Syfrid din Cricău (vezi Henc din Călnic).

Ștefan, dulgher din Cluj, apare într-o listă de dări din 1453. Tot el este plătit pentru diferite munci prestate la consistoriu¹⁷¹.

Ștefan, jude, zidar din Dej, amintit în 1520¹⁷².

Ștefan, dulgher menționat în anul 1449 în satul Șoimeni.¹⁷³

Urban, (*Urbanus*), frate dominican, pietrar. Apare menționat într-un document din 1524 la mănăstirea din Cluj¹⁷⁴.

Valentin, dulgher, a lucrat la castelul de la Hunedoara între anii 1530-1532, alături de alți dulgheri, cioplitori, sobari și olari¹⁷⁵.

Valentin, tâmplar, din Dej, lucrează la reînnoirea orașului, în 1526¹⁷⁶.

Zevel Ladislau, pietrar, lucrează alături de meșterul pietrar Corrad, din Cluj, este menționat într-un document din 22 decembrie 1458¹⁷⁷.

Zoler Gaspar, pietrar, colaborator al meșterului Sebastian pe șantierul de reconstrucție de la Cârța, începând cu anul 1505¹⁷⁸.

Wolfgang, dulgher din Cluj, lucrează la consistoriu alături de dulgherul Ștefan, în 1453¹⁷⁹.

---

¹⁶⁷ Entz 1996, p. 177, 316.

¹⁶⁸ Entz 1996, II, p. 177, 414.

¹⁶⁹ Entz 1996, II, p. 144, 208, 492.

¹⁷⁰ Entz 1996, II, p. 177, 413.

¹⁷¹ Entz 1996, p. 355; Goldenberg 1958, p. 122.

¹⁷² Entz 1996, p. 172, 269, 273.

¹⁷³ Entz 1996, p. 98, 208, 442.

¹⁷⁴ Pascu, Marica 1969, p. 38; Salontai 1999, p. 352.

¹⁷⁵ Entz 1996, II, p.156, 499.

¹⁷⁶ Entz 1996, II, p.172, 269, 273.

¹⁷⁷ Jakó 1990., nr. 1330.

¹⁷⁸ Entz 1996, II, p.174, 177, 404, 414.

¹⁷⁹ Goldenberg 1958, p. 122.

Bibliografie

- Anghel 1986 – Anghel, Gh., *Fortificații medievale din piatră din secolul al XIII-XVI-lea*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986.
- Bidian 1975 – Bidian, I., *Organizarea și rolul meșteșugarilor în viața economică și socială a orașului Brașov în secolul al XV-lea*, în *SMIM*, III, 1975, p. 137-159.
- Butură 1989 – Butură, V., *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania - studiu etnografic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Cernovodeanu 1970 – Cernovodeanu, P., *Un meșter constructor sas la Târgoviște, în 1494*, în *Studia Valachica*, 1970, p. 225-236.
- Curinschi-Vorona 1975 – Curinschi-Vorona, Gh., *Istoria arhitecturii în România*, București, Ed. Meridiane, 1975.
- Covaci 1979 – Covaci, Veronica, *Din istoricul breslelor din orașul Oradea*, în *Crisia*, IX, 1979, p. 745-764.
- *** – *Documenta artis paulinorum*. I. Budapest, 1975.
- Drăguț – Drăguț, V., *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Dubowy 1957 – Dubowy, E., *Sighișoara un oraș medieval*, București, Ed. Tehnică, 1957.
- Entz 1957 – Entz G., *Művészek és Mesterek az Erdelyi Gótikában*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos Születésének Nyolcvanadik évfordulójára, Tudományos Könyvkiadó. Bukarest*, 1957, p. 534-537.
- Enz 1996 – Entz, G., *Erdély építészete a 12 –13 században*, I. Kolozsvár, 1994; *Erdély építészete a 14 –16 században*, II. Kolozsvár, 1996, p. 29-39.
- Fabini 1982 – Fabini, H., *Sibiul gotic*, București, Ed. Tehnică, 1982.
- Fabini 1977 – Fabini, H., *Andreas Lapicida-ein siebenbürgischer Steinmetz und Baumeister der Spätgotik*, în *Osterreichische Zeitschrift für kunst und Denkmelpflege*, XXXI, Wien, 1977.
- Gimpel 1981 – Gimpel, J., *Constructorii goticului*, București, Ed. Meridiane, 1981.
- Goldenberg 1958 – Goldenberg, S., *Clujul în secolul al XVI-lea*, București, Ed. Academiei, 1958.
- Ionescu 1963 – *Istoria arhitecturii în România*, București, Ed. Academiei, 1963.

- Ionescu 1982 – Ionescu, G., *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacului*, București, Ed. Academiei, 1982.
- Jakó 1990 – Jakó Zs., *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1298-1556), I, 1289-1484*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
- Le Goff 1999 – Le Goff, J. (coord.), *Omul medieval*, Ed. Polirom, 1999.
- Munteanu – Beșliu 1999 – Munteanu – Beșliu, P., *Fortificații medievale de la Tâlmăciu și Turnul spart*, în *BCMI*, 1-4, 1999, p. 47-59.
- Nussbächer 1964 – Nussbächer, G., *Documente privind meșteșugurile din Sighișoara în secolul al XV*, în *StComBrukenthal*, 14, 1964.
- Nussbächer 1987 – Nussbächer, G., *Din cronici și hrisoave*, București, Ed. Kriterion, 1987.
- Olteanu, Șerban 1969 – Olteanu, Șt., Șerban, C., *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Academiei, București, 1969.
- Pascu 1954 – Pascu, Șt., *Meșteșugurile în Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, Ed. Academiei, 1954.
- Pascu, Marica – Pascu, Șt., Marica, Viorica, *Clujul medieval*, București, Ed. Meridiane, 1969.
- Rus 1977 – Rus, Alexandra, *Contribuții la cunoașterea activității meșterului pietrar transilvan Andrei (sec. XV)*, în *ActaMP*, 1, 1977, p. 441-449.
- Rusu 1990 – Rusu, A. A., *Înflorire și răscruce în arhitectura Transilvaniei din vremea regelui Matia Corvin*, în *RMI*, an LIX, 1, 1990, p. 62-65.
- Rusu 1999 – Rusu, A. A., *Ioan de Hunedoara și românii din vremea lui*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară, 1999.
- Rusu 2002 – Rusu, A. A., *Țigle și olane la monumentele istorice (cu privire specială asupra monumentelor religioase din Transilvania și vecinătățile ei)*, în *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*, Satu Mare, II, 2002, p. 21-40.
- Rusu 2005 – Rusu, A. A., *Castelarea Carpatică*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2005.
- Salontai 1999 – Salontai Mihaela Sanda, *Unele observații privind arhitectura bisericii mănăstirii din Sighișoara*, în *ActaMN*, 35 – 36, II, 1999, 249-357.
- Salontai 2002 – Salontai Mihaela Sanda, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Nereamia Napocae, 2002.
- Sebestyén 1987 – Sebestyén, Gh., *O pagină din istoria României. Renașterea*, București, Ed. Tehnică, 1987.
- Vătășanu 1959 – Vătășianu, V., *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, Ed. Academiei, 1959.
- Zimmermann 1991 – Zimmermann, W., *Urkundnbuch zur geschichte der deutschen in Siebenbürgen, 1474-1486*, Bukarest, 1991.

MASTER BUILDERS IN TRANSYLVANIA (13^{EN}-16^{EN} CENTURIES)**Abstract**

The evolution of artistic work in the middle ages was determined by the collaboration of two factors: the one who orders (the commendatory) and the one who execute the design (the master).

The repertory regards all the masters who work on a construction site: the architects, the masons, the brick masons, the carpenters, the blacksmiths, the brick maker and the lime burner.

There are two periods of economic development, both in the 15-century, which leads to the growth of construction sites.

The architects, the masons and the brick masons are the ones in charged of construction. In Transylvania there are no distinction between their works. The carpenters have also an important role on the site. They are in charged with the builder's scaffolds, shuttering and the roofs. The brick masons, the blacksmiths and the lime burners are important. Without them, the construction site will not work properly.